خارج الفقه

۱۲-۷-۱۴۰۵فقه اکبر ۳

۵

(مکتب و نظام سیاسی اسلام)

دراسات الاستاذ:

مهدي الهادوي الطهراني

سیستم اسلامی در عالم اثبات

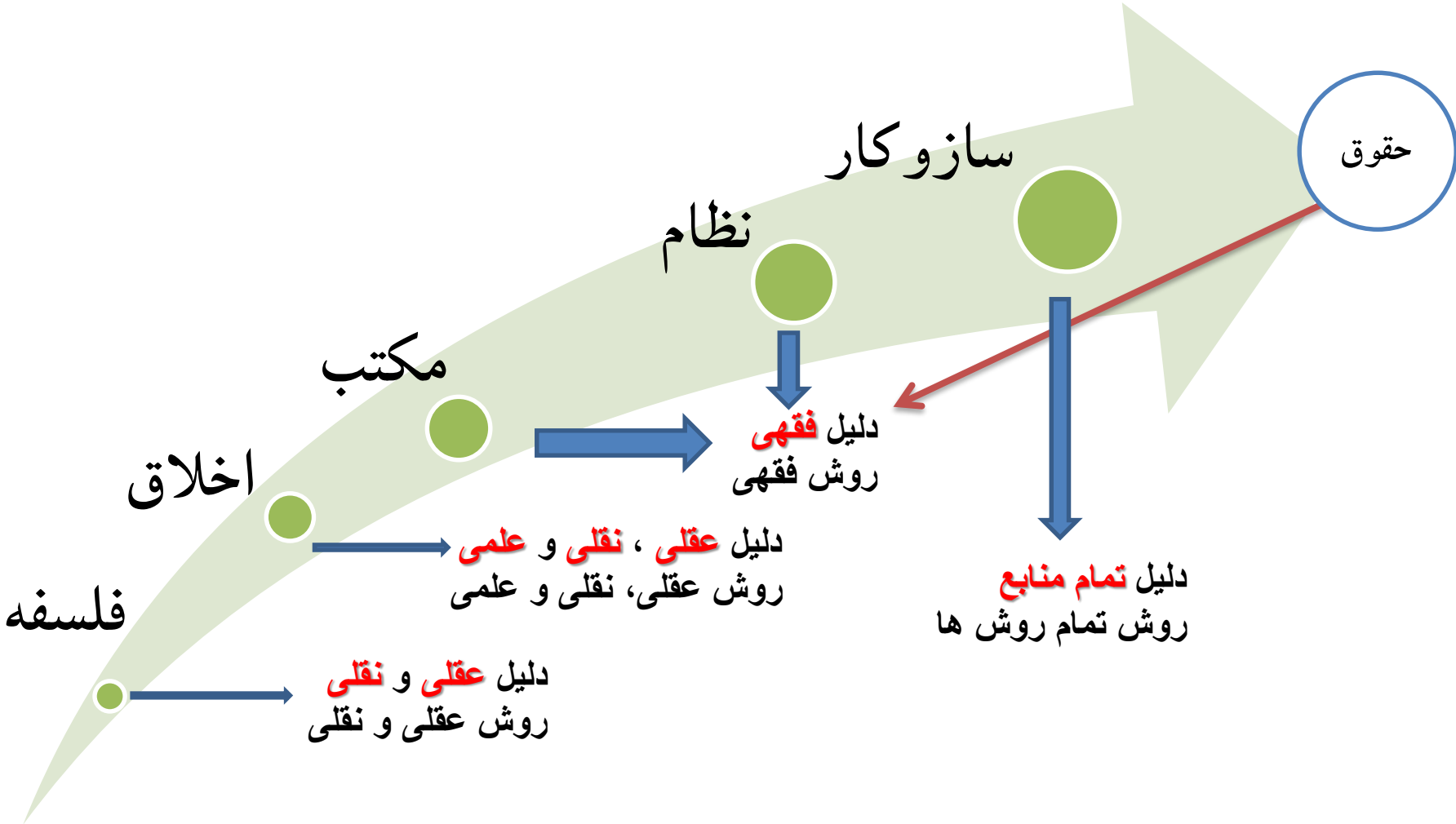

مکتب و نظام سیاسی اسلام

مبانی مکتب سیاسی اسلام

نظام سیاسی اسلام

اهداف مکتب سیاسی اسلام

مکتب سیاسی اسلام

مبانی مکتب سیاسی اسلام

اهداف مکتب سیاسی اسلام

تحقق خارجی

مکتب سیاسی اسلام

اهداف مکتب سیاسی اسلام

مبانی مکتب سیاسی اسلام

تحقیق علمی

اهداف مکتب سیاسی اسلام

اهداف مکتب سیاسی اسلام

نسبت به درون جامعه اسلامی

نسبت به بیرون جامعه اسلامی

اهداف مکتب سیاسی اسلام

اهداف مکتب سیاسی اسلام نسبت به درون جامعه اسلامی

توسعه سیاسی از دیدگاه اسلام

- عدالت سیاسی
- رضایت عمومی
- وحدت سیاسی و انسجام اجتماعی
- امنیت سیاسی
- توسعه و پیشرفت مادی و معنوی
- ثبات دولت

شاخص های توسعه انسانی اسلامی

- # شاخص توسعه انسانی اسلامی (I-HDI) چیست و چرا مطرح شد؟
- HDI (Human Development Index) متعارف (برنامه عمران ملل متحد، از ۱۹۹۰) انسان را با سه بُعد میسنجد:
- سلامت (امید زندگی)،
- دانش (سواد و سالهای تحصیل)
- و معیشت (درآمد سرانه)

شاخص های توسعه انسانی اسلامی

- .نقد اصلی از منظر اسلامی این است که :HDI
- -بُعد دین و معنویت و اخلاق را نادیده میگیرد؛
- – عدالت توزیعی را به میانگینها تقلیل میدهد؛
- – انسان را به «سرمایه انسانی/عامل تولید» فرومیکاهد؛
- – به خانواده و نسل و به سعادت اخروی بی توجه است.

نگاه بنیادین اسلام به توسعه

- ## نگاه بنیادین اسلام به توسعه
- نخست باید توجه داشت که اسلام به انسان نگاهی «رشدی» دارد؛ یعنی برای انسان ظرفیت‌های متعدد مادی و معنوی قائل است و تعالیم دینی برای رشد همه‌جانبه این ظرفیت‌ها آمده است.

نگاه بنیادین اسلام به توسعه

- از این منظر، توسعه صرفاً رسیدن به بالاترین سطح تکنولوژی و توانمندی‌های مادی نیست؛ چه‌بسا جامعه‌ای به اوج توان فنی برسد اما در درون آن، ظلم و استثمار و گرسنگی گسترده شود. در حالی که در سبک زندگی دینی، ممکن است سطح رفاه مالی کمتر باشد اما رضایت و آرامش از زندگی بسیار بیشتر گردد.

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- ## ۱) مبنای مفهومی توسعه از دیدگاه اسلام
- در نگاه اسلامی، توسعه پیش از آنکه یک هدف صرفاً اقتصادی (رشد تولید) باشد، فرایندی است مرکّب از:
  آبادانی زمین + بندگی + عدالت
- یعنی رفاه مادی، در خدمت کمال معنوی و عدالت اجتماعی.

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- مأموریت انسان، «استعمار زمین» (آبادانی) است، نه فقط مصرف آن:
- – «هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» (هود: ۶۱)

- مسئولیت و امانتداری
- – «إِنِّی جَاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِيفَةً» (بقره: ۳۰)

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- منابع، امانت اند نه ملک مطلق
- – «وَسَخَّرَ لَكُم مّا فِـی السّـمَاوَاتِ وَمَـا فِـی الْـأَرْضِ» (جاثیه: ۱۳)
- – «فَإِذَا قُضِيَت الصّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِی الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِـن فَضْلِ اللّهِ» (جمعه: ۱۰)

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- عدالت، هدف تمدنی
- – «لِيَقُومَ النّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید: ۲۵)
- و «كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ» (حشر: ۷)

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- – الگوی قرآنی جامعه توسعه یافته:
- «بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ» (سبأ: ۱۵)، «قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَداً» (نحل: ۱۱۲)،
- چهار مؤلفه: امنیت، رفاه، پاکی، شکرگزاری (معنویت).
- و «أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ» (قریش: ۴)

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- – برنامه ریزی و تاب آوری اقتصادی:
- تدبیر یوسف (یوسف: ۴۷–۴۹)؛
- قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَباً فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلاَّ قَلِيلاً مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿۴۸﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَ فِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿۴۹﴾

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- زیرساخت و امنیت:
- سدّ ذوالقرنین (کهف: ۹۴–۹۸).
- قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَ مَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجاً عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ سَدّاً ﴿۹۴﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ رَدْماً ﴿۹۵﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَاراً قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْراً ﴿۹۶﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَ مَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْباً ﴿۹۷﴾ قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَ كَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقّاً ﴿۹۸﴾

توسعه از دیدگاه اسلام: مبنا و شاخصها

- اولویت آبادانی بر مالیات گیری.

- – در سیره و نهج البلاغه، نامه ۵۳ (عهدنامه مالک اشتر):
- «وَلْيَكُنْ نَظَرُكَ فِي عِمَارَةِ الْأَرْضِ أَكْثَرَ مِنْ نَظَرِكَ فِي جِبَايَةِ الْخَرَاجِ»

توسعه و پیشرفت

- در دیدگاه اسلام، توسعه یک فرآیند چندبعدی و ارزش‌محور است که هدف نهایی آن رسیدن به «فلاح» (رستگاری و سعادت) در دنیا و آخرت است. برخلاف رویکردهای متعارف که فقط به رشد مادی و شاخص‌هایی مثل تولید ناخالص داخلی (GDP) توجه دارند، توسعه اسلامی بر پایه «مقاصد شریعت» بنا شده و به دنبال تأمین همزمان نیازهای مادی و معنوی انسان است.

توسعه و پیشرفت

- شاخص‌های توسعه اسلامی حول محور پنج مقصد اساسی شریعت (ضروریات خمس) تعریف می‌شوند که حفظ و ارتقای آن‌ها هدف اصلی توسعه است:

توسعه و پیشرفت

- ۱. حفظ دین (الدین): ایجاد جامعه‌ای که در آن اعتقاد و عمل دینی امکان‌پذیر باشد.
- ۲. حفظ نفس (النفس): تأمین سلامت جسمی، امنیت جانی و کرامت انسانی.

توسعه و پیشرفت

- ۳. حفظ عقل (العقل): گسترش علم، آگاهی و تفکر.
- ۴. حفظ نسل (النسل): حمایت از خانواده، تربیت نسل صالح و کرامت نسل‌ها.
- ۵. حفظ مال (المال): تأمین معیشت حلال، رفاه اقتصادی و عدالت در توزیع ثروت.

توسعه و پیشرفت

- برخی پژوهش‌ها ابعاد دیگری مانند حفظ محیط زیست، حکمرانی خوب، صلح و امنیت را نیز به این چارچوب افزوده‌اند.

شاخص‌های عملیاتی توسعه اسلامی

- شاخص‌های عملیاتی توسعه اسلامی

- بر اساس این چارچوب، شاخص‌های مشخصی برای سنجش توسعه ارائه شده است:

شاخص‌های عملیاتی توسعه اسلامی

- شاخص‌های اقتصادی و معیشتی: تأمین نیازهای اساسی (کفایت)، رفاه پایدار، معیشت حلال، اشتغال‌زایی، و بهره‌وری بهینه از منابع.
- شاخص‌های عدالت و توزیع: کاهش فقر، کاهش شکاف طبقاتی (ضریب جینی)، و گسترش عدالت اجتماعی به معنای حق برخورداری برابر از فرصت‌ها و کرامت انسانی.

شاخص‌های عملیاتی توسعه اسلامی

- شاخص‌های معنوی و اخلاقی: پایبندی به ارزش‌های دینی، انفاق و زکات، و رشد فضایل اخلاقی.
- شاخص‌های علمی و آموزشی: گسترش دانش و آگاهی به عنوان پیشران توسعه.

شاخص‌های عملیاتی توسعه اسلامی

- شاخص‌های عمرانی و زیرساختی: آبادانی، عمـران و ایجاد بسترهای مادی لازم برای زندگی بهتر.

مدل‌های سنجش مدرن توسعه اسلامی

- مدل‌های سنجش مدرن توسعه اسلامی
- برای عملیاتی‌سازی این شاخص‌ها، مدل‌ها و شاخص‌های ترکیبی متعددی توسط اندیشمندان مسلمان طراحی شده است:

مدل‌های سنجش مدرن توسعه اسلامی

- شاخص توسعه انسانی اسلامی (IHDI): این شاخص از پنج بعد مقاصد شریعت (دین، نفس، عقل، نسل، مال) استخراج شده و جایگزینی برای شاخص توسعه انسانی (HDI) سازمان ملل ارائه می‌دهد.

مدل‌های سنجش مدرن توسعه اسلامی

- شاخص توسعهٔ فلاح (FalahDI): یک مدل چندبعدی که شش بُعد اصلی را در بر می‌گیرد: عدالت اقتصادی، رفاه اجتماعی، شمول مالی، حفاظت از محیط زیست، سلامت حکمرانی، و توسعه معنوی و اخلاقی.

مدل‌های سنجش مدرن توسعه اسلامی

- شاخص‌های مبتنی بر عدالت: مانند شاخص اسلامی بودن اقتصاد (Islamicity Index) که عملکرد کشورها را در چهار حوزه عدالت اقتصادی، کیفیت حقوقی و حکمرانی، توسعه انسانی و اجتماعی می‌سنجد.

جمع‌بندی بحث توسعه و پیشرفت

- جمع‌بندی
- توسعه در اسلام فراتر از یک پروژه اقتصادی صرف است. این مفهوم یک پروژه تمدنی است که هدف آن ساختن جامعه‌ای است که در آن هم نیازهای مادی انسان تأمین شود و هم زمینه برای رشد معنوی و رسیدن به کمال انسانی فراهم گردد. شاخص‌های توسعه اسلامی نیز بر همین اساس طراحی شده‌اند تا تصویری جامع‌تر از پیشرفت و سعادت یک جامعه ارائه دهند.

شاخص های توسعه انسانی

- ## ۶) نقدها و چالشها
- ۱. **سنجش ناپذیری دین**: ایمان امری باطنی است؛ جانشینهایی مثل تعداد مسجد، آمار حج یا پیمایشهای دینداری، اعتبار و روایی کافی ندارند و خطر **کمّی سازی نادرست معنویت** را ایجاد میکنند.

شاخص های توسعه انسانی

- ۲. ***ذهنی بودن وزنها***: رتبه بندی به شدت به انتخاب وزنها، کمینه/بیشینه و روش تجمیع حساس است.
- ۳. ***کیفیت داده*** در کشورهای OICو ناهمگونی سالها و تعاریف → دشواری مقایسه بین کشوری و بین زمانی.

شاخص های توسعه انسانی

- ۴. ***خطر سیاست زدگی***: استفاده تبلیغی از رتبه ها به جای اصلاح سیاست.
- ۵. ***تقلیل مقاصد به چند متغیر***: مقاصد، اهداف کیفی و ارزشیاند، نه صرفاً متغیر کمّی.

شاخص های توسعه انسانی

- ۶. **تفاوت پارادایمی با HDI: HDI** بر «رویکرد قابلیت» (سن) استوار است و HDI-I بر «مقاصد»؛ این دو مبنای هنجاری متفاوتی دارند و مقایسهٔ خام آنها محل ایراد است.